

SFINȚI, VÂNTURI ȘI ALTE ÎNTÂMPLĂRI – O PARABOLĂ DESPRE COMUNISM ȘI REZISTENȚĂ SPIRITUALĂ

Simona ANTOFI
(Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați)

simoantofi@yahoo.com

Saints, Winds and Other Happenings – A Parable about Communism and Spiritual Resistance

Dumitru Radu Popa's novel portrays an overt parable about the establishment of the Communist regime in Romania and its citizens' resistance strategies. Within a (para)referential scenario, juxtaposing veridical episodes (their 'true to life' effects are enhanced by autobiographical insertions) and miraculous ones, a special History is narrated, made up of different quasi-autonomous stories brought together – in the narrative structure – by the authorial intention that carries out the idea of resistance, embedded in the semantic mechanism of parable, which functions at the level of discourse.

Keywords: *parable; dictatorship; metalepsis; anti-Communist resistance; mythical values*

Despre scriitorul Dumitru Radu Popa, exilat în America din 1985, se cunosc o serie de date biografice importante în economia cărții de a cărei analiză ne ocupăm aici, și pe care le redăm în formularea sintetică a lui Marius Chivu: „Bunicul matern, pe nume Jozef von Lewandovsky, s-a născut baron, la Cernăuți, devenind profesor de latină și greacă la Baia Mare. Bunicul patern, Gr.T. Popa, a studiat la Chicago ca bursier Rockefeller, a predat la Cambridge și Oxford, a tradus pentru prima dată în românește *Anatomia lui Grey* și este descoperitorul punții care face creierul să acționeze ca o glandă (corpusul lui Popa-Fielding). Reîntors în țară când i s-a oferit decanatul Facultății de Medicină din Iași (instituție care astăzi îi poartă numele), a fost pus pe lista neagră de către legionari, apoi de către comuniști, murind, la numai 56 de ani, în 1948” (Chivu 2013).

Raportul direct al ficțiunii românești construite pe un eșafodaj de tip parabolă, cu autobiografia scriitorului, este surprinsă, sintetic, de același critic ce explicitează modul cu totul particular în care „D.R. Popa a topit multe date din viața familiei sale, în narațiunea populată cu multe personaje din ramura familiei lui Jozef von Lewandovsky, el însuși protagonist al cărții. Nimic din toate acestea n-ar fi însă importante și n-ar merita subliniate dacă romanul n-ar sugera, la un nivel mai profund al lecturii, că este construit pe principiul postmodern al ficțiunii care corectează și răzbună realitatea. Ca într-un scenariu de Tarantino, D.R. Popa scrie un roman despre prigoana din perioada stalinistă, sub forma basmului în care superputerile personajelor fabuloase sînt înlocuite de stihiiile naturii/forțele divine” (Chivu 2013).

Romanul *Sfinți, vânturi și alte întâmplări* construiește, pe o structură de parabolă cu cheie explicită, o ficțiune în fragmente, și ele, explicit corelate la final, ca părți ale unei istorii despre comunismul românesc, repovestite în post-istorie. Agreementată cu suficiente elemente de miraculos pentru ca formula fantasticului literar pe care Dumitru Radu Popa o practică să fie imediat recognoscibilă, narațiunea începe cu apariția a două stihii autohtone, Omul nopții și Fata Pădurii, care îl protejează pe Toni, numit fără echivoc - deși în registru simbolic – *omul Domnului*, de o furtună năprasnică. Întâmplările stranie se adună în jurul acestui personaj care,

pierdut într-un Cimitir de vise, asistă, nevăzut, la „diorame de oameni și întâmplări”, căutându-și, după sfatul Omului nopții, propriile vise.

Mod de racordare la realitatea din care personajul – cum vom vedea mai departe – s-a retras, izolându-se în pădure, într-un bordei protector, și de ieșire din intermundii, căutarea viselor proprii are rolul de a-l scoate pe Toni din bucla cronotopului magico-mitic și de a-l repune în legătură cu soarta pe care trebuie să și-o împlinească: „Nu-ți face griji, îl liniști vocea adâncă de dinainte. Nimeni nu te va vătăma aici: e un Cimitir de Vise, atâta. Du-te, plimbă-te acolo, caută-ți visele, dar ele nu vor fi musai plăcute și liniștitoare, depinde ce ai în tine...”. (Popa 2012: 9) Mai mult, Omul nopții lămurește raportul dintre elementul miraculos și cel realist-verosimil, funcțional, la nivelul ficțiunii, ca o pârgie semantică menită să susțină structura de parabolă a cărții și să-i ofere cititorului o cheie de intrare în text: „Nu mai e nici la noi ca în basme, eu și Fata Pădurii lucrăm acum împreună. Răul de afară e atât de mare, că până și stihiele își dau mâna să poată face un dram de bine” (Popa 2012: 10). Cu alte cuvinte, răul numit comunism este atât de profund și atât de amenințător încât toate straturile ființiale ce alcătuiesc arhitectura geo-psiho-mitică invadată sunt convocate pentru a elimina pericolul.

Principiul acumulărilor succesive permite asocierea de întâmplări, personaje și, implicit, de forme diverse ale opoziției față de agenții răului, cu elemente autobiografice cărora scriitorul le atribuie, astfel, o dublă funcție de exorcizare a răului care a afectat în mod dramatic familia patronată de Jozef von Lewandowski.

Pe fondul rezistenței anticomuniste din munți, fragilul Bubi, fiul lui Jozef și al Liviei, bunicii dinspre mamă ai scriitorului, începe să participe la acțiunile unui grup din care mai fac parte Ioan Popșa, „student țărănist”, Ilie Zubașcu, țăran din Dragomirești, elevi din Sighet, preoții greco-catolici Alexandru Chindiș și Vasile Iusco etc. Rezistența lor implică și refuzul de a trece la ortodoxie, parte a campaniei dure duse de regimul comunist în Ardeal. În acest context, al conflictului de natură spirituală mult mai profund decât cel politic, întrucât implică nu doar un raport liber ales cu sacralul, ci și o asociere a agenților răului într-o echipă de șoc, menită să anihileze gruparea din munți și rezistența stihielor locale, eroii negativi ai romanului sunt prezentați succint, în câteva date esențiale, centrate pe o dominantă de caracter.

Căci nu interesează construcția laborioasă a fiecărui personaj în parte, ci efectul de grup și impactul obținut astfel, prin amplificarea și diversificarea formelor răului, asupra personajelor și asupra cititorului. Fac parte din grup – „Mișu Vereea, fost legionar convertit, un om de o cruzime rară, (...). Vasile Fătu era bucureștean, fost jandarm și boxer, contactat de comuniști încă din ilegalitate și făcut în 1948 căpitan de Securitate. (...). Locotenentul Oniga venise de la Cluj și era singurul care avea școală de *Securitate*” (Popa 2012: 20, 22). Zilberică Ochi-de-șarpe, cu aspectul său cadaveric, ilustrează limpede postura mortului-viu, a stihiei malefice antropomorfizate la limită: „emana ceva pervers și neomenesc.” (Popa 2012: 21)

Fiecare dintre aceste personaje are în spate o istorie crudă, a cărei relevanță îl definește și îl așază, ferm, în registrul simbolic negativ al cărții: Kiforov, de pildă, venit direct din Uniunea Sovietică, în misiune, arde de viu un preot în timpul genocidului pus la cale de Stalin în Ucraina – teribila înfometare cunoscută sub numele de Holodomir. Așa-zisa lui apetență și pricepere în a rezolva astfel de probleme, ce implică religiosul, a determinat specializarea personajului în Teologie și, desigur, în înregistrarea informațiilor obținute la spovedanie.

Problematika deosebit de complexă a relației cu sacralul, pe care o au toate personajele, este completată de o simbolică aventură spirituală a căutării *drumului spre Itaca* a celui izolat în lumea nevăzută a stihielor și a viselor, căci Toni vede istoria culturală a omenirii, în drumul său spre lumea vizibilă, și, traversând mental Odiseea, într-un insert metatextual care evocă relevanța

și funcția re-întemeietoare a mitului, în raport cu o lume în agonie, ajungă să își revadă propria viață. Ca într-o anamneză simbolică, Toni se racordează la realitatea din care fac parte luptele pentru luarea Odesei - la care participase, luptele din fața Stalingradului și din Cehia, dar-și nașterea fiicei sale, Mariana.

Raportul cu sacrul al Liviei, bunica dinspre mamă a scriitorului, implică o grupare clară a sfinților din cerul catolic în funcție de rolul și de ajutorul pe care fiecare dintre ei îl poate da credinciosului aflat în nevoie: „Sfânta Ecaterina păzește de nebunie. Sfântul Anton apără de arsuri și opăreli. Sfântul Francisc protejează animalele. Sfântul Mina apără pe călători și casa de hoți și ajută la găsirea lucrurilor pierdute. (...)” (Popa 2012: 37). Nimeni, însă, din acest cer al Liviei, nu-l poate apăra pe Bubi, hotărât să fugă la americani, și trădat de unul dintre foștii elevi al mamei sale, grupului de securiști. Iconița cu Sfântul Cristofor, sfințită la Vatican, se dovedește prea slabă în fața forțelor malefice reunite, iar Bubi, epileptic, și lovit cu vâna de bou în cap, moare pe un pat de spital, după o scurtă agonie, supravegheat strict de Zilberică. Cei slabi pier, unul câte unul, sub loviturile teribilului comisar și ale echipei de represiune, dar fiecare adaugă o piesă necesară într-un *puzzle* semantic care anunță singurul deznodământ cu putință – în basm și în parabolă.

Arestată și ea, Livia îl cunoaște, în pușcărie, pe Omul vânturilor, autorul unui pseudo-tratat despre vânturi - „Poarta mare de fier se deschisese și doi soldați intraseră să-l ia la interogatoriu pe Omul vânturilor care, fără să manifeste vreo opoziție, continua să amenințe cu vânturi teribile și sfârșitul lumii” (Popa 2012: 51). Amestecând deloc întâmplător mitologia și știința, Omul vânturilor construiește o versiune a lumii nevăzute, inaccesibile și pentru Zilberică, dar anticipatorie în raport cu ceea ce urmează să se întâmple. Vânturile sunt, și ele, stihii bune care, regrupate pentru o luptă simbolică, vor anihila, finalmente, răul. Făpturi complexe – „Întâi că vântul are viață în sine, asta e bine să știm! Începe din ceva inefabil și apoi câștigă puteri până când îl simțim. Atunci el devine, după cum spun unii, cea mai vitală metaforă” (Popa 2012: 53), vânturile – *Boreas*, *Zephyrus* sau *Favonius*, *Notus* sau *Auster*, *Euros* sau *Solanus* sunt invizibile și, tocmai de aceea, greu de identificat și de contracarat. În fond, se scrie în tratat, „Asta îl pune în acea categorie de fenomene ca dragostea, ura, politica sau lupta de clasă, ce sunt greu de explicat, dar imposibil de ignorat” (Popa 2012: 54). Dar Ilie Sabău – Omul vânturilor, care jură pe *Odiseea*, nu pe teoria *Capitalului*, ca Zilberică, este omorât de comisar cu o singură lovitură de pumn.

Aventura spirituală a lui Toni continuă și ea, în paralel cu toate formele de rezistență pe care le încearcă cei din lumea vizibilă, copleșită de forțele răului, și culminează cu întâlnirea Vescovului: „Astfel, putu să vadă figura trasă a unui bătrân cu barbă și păr alb, lung, legat la spate într-o coadă ce atârna dedesubtul unui potcap care, oricât de vechi și hărtănit, se vedea că are o cruce aurită drept în creștet și pietre scumpe pe margini. Asta într-un surprinzător contrast cu anteriul negru, zdrențuit, cu pete de sânge și niște sandale roase care numai încălțări nu se puteau chema. Ochii lui erau vii și mărturiseau o bunătate greu de înțeles, amestecată cu suferință” (Popa 2012: 70). Purtător – și păzitor – al bisericii din vis și din lumină – Vescovul, sau Vicarius, simbolic emisar al sacrului și protegitor al celor oropsiți, pentru credința lor în puterea binelui, locuiește în biserica sa, ruinată, păraginită, ascunsă într-un luminiș până la definitivă eliminare a agenților maleficului.

Perspectiva poliedrică asupra rezistenței contra echipei represive este completată de istoria celor două călugărițe greco-catolice, Elena, sora mai mică a Liviei, cu numele de soră Cornelia, și Vianeea. Date pe mâna lui Vasile Fătu, rămân de neclintit în credința lor și, bătute sălbatic, iar mai apoi tunse chilug, continuă să se roage, apreciind cu justete atât (de)căderea

anchetatorului malefic, cât și înrădăcinarea răului în lume. De fapt, prin tot ceea ce fac, cele două călugărițe (surzenia Corneliei se cuvine citită în registru simbolic), situate pe granița dintre cele văzute și cele nevăzute, catehizează cu perseverență toate personajele care le ies în cale. Pe anchetatorul Fătu îl tratează cu seriozitatea credinței adânci și cu preocuparea firească pentru aducerea pe calea cea dreaptă a păcătosului.

Cuvintele înțelepte ale celor două maici, pline de tâlc, premonitorii, nu fac decât să transforme vizionarismul implicit al Vianeei într-un ecou anticipatoriu al întâmplărilor. Căci, dacă „Nu oamenii trebuie căutați, ci Dumnezeu (...)” (Popa 2012: 84), atunci intratabilului Fătu Vasile nu-i rămâne decât să se caute pe sine. Mai întâi, se întoarce în cabinetul medical din care tocmai ieșise, întrebând dacă nu cumva a rămas acolo, în cabinet. Apoi recidivează tot mai des, căci, de vreme ce nu crede în Dumnezeu, pentru a-l putea căuta, nu-i rămâne decât să se caute – în deșert – pe sine însuși. Treptat, starea lui se înrăutățește și este închis la nebuni. În acest mod, echipa de șoc pierde primul om.

În cazul locotenentului Petru Oniga, însă, cele două maici fac o re-convertire reală. Rostul lor este acela de a domoli sau de a alunga răul antropomorfizat: „Cu cât strigi mai tare și te superi, cu atâta se arată mai mult că ai nevoie de ajutor. Noi pentru asta suntem aici” (Popa 2012: 99). În ordine simbolică, cele două călugărițe sunt echivalentul stihial pozitiv al lui Zilberică, capabile să îndrepte lucrurile și să reechilibreze, fie și parțial, o ordine perturbată prin ascensiunea răului – iar arma lor de luptă este forța rugăciunii, corelată cu retragerea înlăuntru, ca formă supremă de rezistență întru spirit. Tocmai de aceea, închisoarea este spațiul cel mai potrivit pentru căutarea și aflarea binelui: „Firește că ai venit aici, spuse calm Cornelia. Ce era să faci acolo? Nu vezi că din afară nu mai e nici o nădejde?” (Popa 2012: 102). Odată cu întoarcerea lui Petru Oniga către sacru, copilul său, bolnav fără șanse de supraviețuire, se însănătoșește. Chiar dacă prețul pe care al doilea membru al echipei trebuie să îl plătească este retragerea din lume, tot în... închisoare.

În cealaltă ordine simbolic – narativă, Toni se întâlnește adesea cu Vescovul, în *gura de rai* – *outopos* unde văzutul și nevăzutul comunică. Inițierea lui Toni în ordinea ascunsă a lucrurilor, pentru a înțelege cum anume formele creștine și cele precreștine ale sacrului coexistă, căci țin de matricea – sau metafora – spiritual – ordonatoare a întregului spațiu cotropit de forțe malefice - culminează cu întâlnirea – la care Toni asistă – dintre Vescov și Mișu Vereea. Cum gloanțele nu-l pot atinge pe Vescov, iar aici, în *gura de rai*, cuvintele sunt realitatea însăși, aceea completă, pe care o enunță Evangheliile – *Cine scoate sabia de sabie va pieri*, Mișu Vereea se împușcă.

În capitolul al XIX-lea, printr-o metalepsă explicit asumată, se lămurește povestea lui Toni, a cărei soție, Rora, trebuie să treacă prin anchete nesfârșite, din cauza dispariției inexplicabile a judecătorului Anton Pașca – numele complet al personajului. Anton Pașca este fratele bunicii scriitorului, Livia. Lucrurile se lămuresc rapid. Pe de o parte, se pare că Toni suferă de „depersonalizare, cu pierderea implicită a memoriei și crearea unei identități noi, fictive, din cine știe ce resorturi: poate sindromul vinovăției că supraviețuise războiului, poate cu totul altceva, mult mai adânc și greu de explicat.” (Popa 2012: 117) Pe de altă parte, în capitolul XXI, Toni îi va explica Rorei motivul retragerii lui într-un exil dureros, dar necesar – nu putea să condamne, în simulacrele de procese orchestrate de comuniști, oameni nevinovați la temniță grea, la muncă silnică sau chiar la moarte.

În cealaltă dimensiune narativ-simbolică a cărții, Nichita Kiforov și Zilberică merg să îl întâlnească pe Vescov. Dar vânturile îl aruncă pe Ochi-de-șarpe în prăpastie: „(...) din genune se iscară două vânturi distincte, unul fierbinte să te ardă de viu, celălalt rece ca moartea. (...) Îl

smulseră pe Zilberică, îl proiectară o clipă destul de lungă în văzduh, înfășurându-l strâns, din amândouă părțile și de jur împrejur, și porniră cu el în jos, spre fundurile prăpastiei” (Popa 2012: 126).

Iar Kiforov intră, însoțit de Vescov, în biserica de lumină, ca ultimul mare necredincios convertit. Parabola despre bine și rău se încheie cu moartea bunicului Iosif, atins de senilitate – sau de uitarea celor rele, proteguitoare a sufletului, a Liviei – (parcă) îndoindu-se de existența lui Dumnezeu. Și cu încercarea celor două călugărițe de a se întoarce în închisoare, de vreme ce mănăstirile greco-catolice fuseseră desființate. Adică înlăuntru, acolo unde spiritul își poate păstra, nealterată, structura.

Referințe bibliografice

Chivu, Marius, 2013: *Sfinți vs securiști*, in „Dilema veche”, nr. 470, disponibil la adresa <http://dilemaveche.ro/sectiune/carte/articol/sfinti-vs-securisti> - accesat la 1.11.2017.

Moscovici, Claudia, 2011: „*Saints, Winds and Other Happenings*” by D. R. Popa, disponibil la adresa <https://litteraturesalon.wordpress.com/2011/12/17/review-of-spirits-winds-and-other-happenings-by-d-r-popa/> - accesat la 1.11. 2017.

Popa, Dumitru Radu, 2012: *Sfinți, vânturi și alte întâmplări*, București, Curtea Veche.